

УДК 911.3:711(477)

ПРОСТОРОВИЙ РОЗВИТОК МІСЬКОЇ МЕРЕЖІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ІСТОРИЧНА РІЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ

Любов Загрійчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: liubov.zahriichuk@lnu.edu.ua*

Проаналізовано просторовий розвиток мережі міських поселень Івано-Франківської області та з'ясовано історичну роль у ньому соціально-економічних чинників. Визначено, що найбільш вагомий вплив на розвиток міст області мали такі складові соціально-економічного чинника як суспільно-географічне (зокрема, економіко-географічне) положення регіону, зайнятість населення, рівень розвитку інфраструктури та промисловості, управлінські рішення, а також воєнні дії. На основі статистичних джерел проаналізовано динаміку населення найбільших міських поселень області. Зростання їхньої людності відбувалося в результаті розширення можливостей для розвитку торгівлі та ремесел, видобування ресурсів (зокрема солі, деревини, нафти). Найбільш стрімко розвивалися поселення, які розташовувалися на перетині найважливіших торговельних шляхів або були адміністративними центрами. Також міста зростали демографічно і розширювалися територіально шляхом приєднання до них приміських сіл, де відбувалися процеси урбанізації.

Вагомим чинником в урбанізації регіону стала індустріалізація. Відкриття нафтопереробних, лісозаготівельних, вагоноремонтних підприємств, а також ТЕС дозволило перетворити міста області на промислові центри. Ними стали Івано-Франківськ, Коломия, Калуш, Бурштин, Надвірна, Долина. Негативно на розвиток міст у різні історичні періоди впливали набіги татар, панщинно-фільваркова система ведення сільського господарства та воєнні дії під час Першої і Другої світових війн. Проаналізовано також трансформацію мережі поселень Івано-Франківської області в контексті найновіших законодавчих змін. Унаслідок підписання Закону «Про децентралізацію порядку вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» селища міського типу перейменовували на селища та віднесли їх до категорії сільських поселень. Такі зміни формально спричиняють зниження рівня урбанізації області.

Ключові слова: урбанізація, просторовий розвиток, мережа міст, область, соціально-економічні чинники.

Постановка проблеми. Урбанізація є закономірним процесом розвитку суспільства. Відстеження її тенденцій необхідне для розуміння основних аспектів економічного та демографічного розвитку країни й окремих її регіонів. У процесі історичного розвитку міста виконували фортифікаційну роль, ставали адміністративними, торговельними, культурними центрами. Сьогодні міське середовище є осередком економічного розвитку регіонів та залучення інвестицій у промисловість, туризм тощо. Крім того, з початком повномасштабного вторгнення росії українські міста знову виконують оборонні функції.

Змінюється також структура розселення внаслідок міграційних процесів, зокрема в західні регіони України. Новизна дослідження полягає у з'ясуванні історичної ролі соціально-економічних чинників у процесі урбанізації Івано-Франківської області, що дозволить визначити тенденції розвитку міст регіону в майбутньому. Це актуально в контексті змін унаслідок адміністративно-територіальної реформи та підписання Президентом України Закону “Про децентралізацію порядку вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України”.

Метою статті є аналіз просторового розвитку міської мережі Івано-Франківської області та визначення історичної ролі в ньому соціально-економічних чинників.

Для досягнення поставленої мети застосовано аналітичний та статистичний методи, а також аналіз літературних джерел. За допомогою картографічного методу відображено зміни міської мережі області в різні періоди. Методом стовпчикових діаграм візуалізовано динаміку чисельності населення найбільших міст області. Для систематизації інформації про міські поселення в межах сучасної Івано-Франківської області застосовано табличний метод.

Огляд попередніх публікацій. Урбанізація, її причини, наслідки та найважливіші тенденції в окремих регіонах є актуальними темами для дослідження у світовій науковій спільноті. Серед численних публікацій останніх років виділимо праці Т. Бодо [24], Г. Мак-Гранахана, Д. Саттертвейта [28], М. Хуссейна [26], в яких визначено роль сучасних урбанізаційних процесів, досліджено зв'язки між урбанізацією та економічним зростанням міст.

Сьогодні також низка українських науковців займаються вивченням різних аспектів урбанізації, а саме визначенням її особливостей та основних етапів (Л. Сергієнко, Б. Посацький) [18, 20]. Багато досліджень в останні роки стосуються міст, регіонального розвитку та систем розселення [29, 32]. Зокрема, праці К. Мезенцева присвячені особливостям розвитку міських поселень в Україні, стійкості міст до соціально-економічних трансформацій, зокрема пострадянського періоду [15, 16]. Питаннями історичного розвитку мережі поселень Галичини та Карпатського регіону, вивченням складу населення і великих міст, і містечок та сіл, займаються Р. Лозинський [12, 13, 27], М. Дністрянський [6, 25], І. Монолатій [17] та ін. Історію розвитку окремих міст регіону (Коломиї, Галича) та їх трансформації під впливом різних соціально-економічних чинників висвітлено в працях І. Барана [1] В. Клапчука [9, 10], О. Мазурка [14], Б. Томенчука [21], Б. Янишина [23]. Одними з найвідоміших та найповніших досліджень, які стосуються мережі поселень Івано-Франківської області, є праці В. Грабовецького [3–5], а саме “Ілюстрована історія Прикарпаття” у трьох томах, серія книг “Нариси історії Прикарпаття” у шести томах та “Історія Івано-Франківська”. Детальним, проте доволі застарілим є присвячений Івано-Франківській області том “Історії міст і сіл Української РСР” [8]. Також дані про населення Галичини, укладені за результатами переписів, зібрано в австрійських і польських статистичних джерелах [30, 31, 34].

Виклад основного матеріалу. Серед основних чинників урбанізації виділяють природно-географічний, соціально-економічний, науково-технічний, політичний, воєнний, етнічний та багато інших. Кожен із них відіграє свою роль на різних етапах розвитку міст. Соціально-економічний чинник є одним із найсуттєвіших, адже він включає суспільно- та економіко-географічне положення регіону, зайнятість населення, рівень розвитку інфраструктури та промисловості, управлінські рішення, соціальну сферу.

Суспільно- та економіко-географічне положення регіону, поруч із фізико-географічним, є одним із найважливіших чинників розвитку міст. Територія Івано-Франківської області, як і всієї Галичини, розташована на перетині шляхів між цивілізаційними “Заходом” і

“Сходом”. Упродовж різних історичних етапів відбувалися суттєві зміни в мережі поселень регіону, динаміці населення тощо. Ще з Середньовіччя території, прилеглі до Дністра та Прута, мали важливе значення для торгівлі. Через них відбувалося постачання товарів (солі, хутра, деревини) на зовнішні та внутрішні ринки. Міста Галичини зростають із XII ст., після зменшення ролі Києва та зміщення центрів торгівлі між Сходом і Заходом до Галицько-Волинського князівства. Це, зокрема, стосується найдавніших міст регіону – Галича та Коломиї, які були не лише політичними осередками, центрами експорту солі, а й виконували оборонну роль. Також Коломия була важливим центром торгівлі з Молдавією, Волощиною, Польщею. Маючи судноплавний зв'язок р. Дністер із Чорним морем, а також торгові шляхи для експорту солі, Галич у XII ст. був найбільшим давньоруським містом Галицької землі, в якому проживало до 15 тис. населення [8, 11].

Після переходу Галичини та Волині до складу Польщі та проведення адміністративної реформи в джерелах з'являються письмові згадки про нові поселення (Рогатин, Снятин, Гвіздець та ін.). Статистичні спостереження про точну кількість населення міст того періоду не проводилися, а наявних даних недостатньо, адже містом вважався тільки центр, огорожений мурами і не враховувалося передмістя. Також реєстрували лише кількість будинків або власників земельних ділянок і не враховували звільнених від податків шляхту та духовенство.

У XV ст. відбувається активне заселення Передкарпаття. Цьому сприяла не лише наявність природних ресурсів у цій частині регіону (родючі ґрунти для землеробства, деревина, мінеральні ресурси тощо), а й відповідні соціально-економічні умови. Запровадження фільварково-панщинної системи ускладнило становище селян, які становили на той час основну масу населення краю. У зв'язку з цим суттєво зростає кількість єврейського населення у більшості міст Галичини, адже з метою відродження поселень, які занепадали, шляхта надавала євреям додаткові привілеї. Водночас українці не мігрували до міст, оскільки відробляли панщину та не могли переселятися за власним бажанням.

Економічний розвиток міст визначала повнота привілеїв, отриманих у вигляді грамоти від короля під час надання магдебурзького права. Наприклад, для цілеспрямованого розвитку Коломиї надавалися привілеї на проведення ярмарків, розміщення складу солі, заснування фабрики воску. Також грамоти зобов'язували купців дорогою до Польщі продавати свої товари в Коломиї під загрозою конфіскації [17].

Ще одним містом, яке розвивалося завдяки вигідному транспортному положенню, був Снятин. Розташований на межі Галичини та Буковини, він став важливим торговельним і ремісничим центром на шляху до Молдавії. Також з'являються нові міста в передгірських районах (рис. 1). Головною їхньою функцією було видобування і постачання сировини. Ця частина регіону економічно розвивалася завдяки появі солеварень у Печеніжині, Молодятині, Космачі, Косові, Кутах, Уторопах, Рунгурах та інших поселеннях.

У селах, які були розташовані поблизу головних міст і розвинених сухопутних та водних шляхів, складалися вигідні умови для розвитку ремесел і торгівлі. Тому, такі села перетворювалися на містечка. Наприклад, село Чешибіси (Єзупіль, 1486 р.), Букачівці (1489) та низка інших отримали магдебурзьке право. Однак ряд сіл і містечок згодом зникли, влилися в більші села чи міста або були повністю зруйновані. За даними королівської люстрації 1621 р., протягом 1616–1620 рр. у Галицькій землі було знищено 47 населених пунктів, з них – 9 міст і 36 сіл [5]¹.

¹Варто врахувати, що Галицька земля у складі Руського воєводства виходила за сучасні межі Івано-Франківської області, тому частину поселень в її складі в цій статті не розглядаємо.

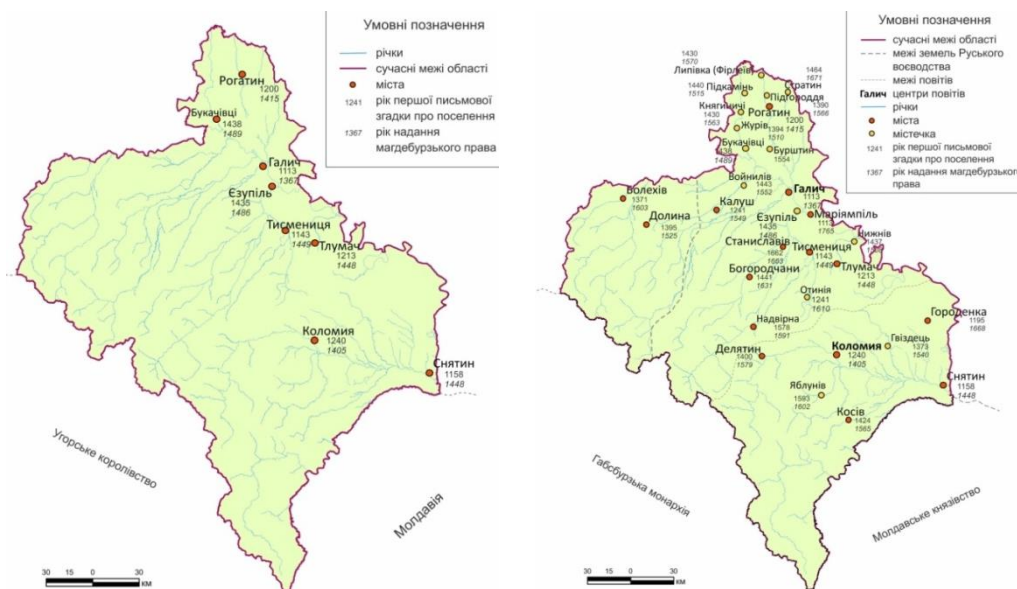

Рис. 1. Міські поселення в Івано-Франківській області в 1500 р. та 1700 р. [7].

Fig. 1. Urban settlements in the Ivano-Frankivsk region in 1500 and 1700.

У селах, які були розташовані поблизу головних міст і розвинених сухопутних та водних шляхів, складалися вигідні умови для розвитку ремесел і торгівлі. Тому, такі села перетворювалися на містечка. Наприклад, село Чешибіси (Єзупіль, 1486 р.), Букачівці (1489) та низка інших отримали магдебурзьке право. Однак ряд сіл і містечок згодом зникли, влилися в більші села чи міста або були повністю зруйновані. За даними королівської люстрації 1621 р., протягом 1616–1620 рр. у Галицькій землі було знищено 47 населених пунктів, з них – 9 міст і 36 сіл [5]².

Польський дослідник П. Домбковський на основі міських актів за XV ст. зазначає, що Галицька земля налічувала 395 поселень, серед яких 17 міст і містечок [5]. Порівняно з іншими повітами та землями Руського воєводства, вона була найбільш заселена. Це спричинено посиленням колонізації Передкарпаття в XIV–XV ст., а також тим, що міста були більш захищеним від нападів татар середовищем для проживання, порівняно з селами. За податковими реєстрами О. Яблоновського, в Галицькій землі в 1564 р. налічувалося 519 сіл і 36 міст, найбільшими серед них були Галич, Снятин, Коломия. Приблизно через 100 р., тобто станом на 1677 р., реєстри наводять уже 564 села і 38 міст [3].

З другої половини XVII ст. становище багатьох міст погіршилося через тривалі війни на території Польщі та зміну напрямів торгових шляхів. У таких умовах окремі поселення змогли стати важливими економічними центрами регіону. У 1648 р. під час селянських повстань проти шляхти була частково зруйнована Пнівська фортеця біля Надвірної. Тому, магнат Андрій Потоцький був змушений шукати новий спосіб захисту своїх численних маєтків. У 1662 р. для зміцнення феодальної влади на місці с. Заболоття він

²Варто врахувати, що Галицька земля у складі Руського воєводства виходила за сучасні межі Івано-Франківської області, тому частину поселень в її складі в цій статті не розглядаємо.

заснував Станіславів. Через рік місту надано магдебурзьке право [4]. Також розвитку міста сприяло розташування на перехресті Волоського (Львівського) і Подільського торговельних шляхів. Окрім того, судноплавне сполучення та водопостачання для міста забезпечували річки Бистриця Надвірнянська і Бистриця Солотвинська.

Перехід Галичини до складу Австрії суттєво вплинув на соціально-економічний розвиток краю (рис. 2). За новим адміністративним поділом, з 1782 р. Прикарпаття складалося з чотирьох округів (циркулів). Це сприяло розвитку міст, які стали їхніми центрами. За даними Йосифінської метрики, в 1785–1788 рр. на Галицькому Прикарпатті налічувалося 353 населених пункти. Серед них – 7 міст (Галич, Коломия, Косів, Кути, Рогатин, Снятин, Станіславів) і 17 містечок (Богородчани, Бурштин, Городенка, Делятин, Долина, Надвірна, Нижнів, Отинія, Печеніжин, Стратин, Тлумач, Фірліїв, Яблунів) [5].

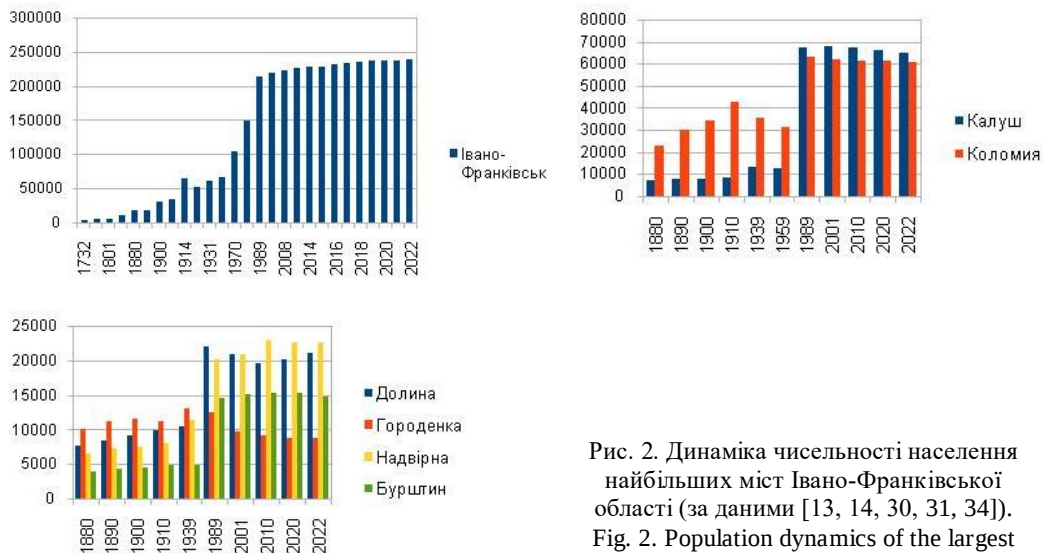

Рис. 2. Динаміка чисельності населення найбільших міст Івано-Франківської області (за даними [13, 14, 30, 31, 34]).
Fig. 2. Population dynamics of the largest cities of Ivano-Frankivsk region

Наприкінці XVIII–на поч. XIX ст. внаслідок промислової революції в Європі зростає роль ремесел і промисловості, які розвиваються здебільшого в містах. Для покращення внутрішньої і міжнародної торгівлі австрійський уряд налагоджує поштовий зв'язок між містами та транспортне сполучення. У 1815 р. завершено будівництво шляху з твердим покриттям від Стрия до Станіслава, Коломиї, Кут, Снятина, Чернівців.

В останній чверті XIX ст. окремим населеним пунктам надано “міські статuti”, за якими організовувалося міське самоуправління. В 1889 р. такі статuti офіційно отримали Коломия, Снятин, Станіславів. Перелік міст та містечок регіону наведено в таблиці [7].

Наприкінці XIX ст. темпи урбанізації в регіоні зростають. Після скасування панщини селяни в пошуках роботи переселялися до міст. Із розвитком промисловості, зокрема нафтової та лісової, а також прокладенням залізниць, великі міста стають промисловими центрами, зростає їхня кількість населення. Нафтопереробні підприємства працювали в Коломиї, Сопові і Печеніжині. З 1866 р. запроваджено регулярне залізничне сполучення напрямком Львів–Чернівці, що мало значення не лише для торгівлі. Збудовані того ж

року в Станіславові вагоно-паровозні майстерні стали одним із п'яти найбільших промислових підприємств у Східній Галичині. У 1870 р. в них працювало 227 працівників [4].

Таблиця

Міські поселення в межах сучасної Івано-Франківської області станом на 1900 р. [7].

Urban settlements within the boundaries of the modern Ivano-Frankivsk region as of 1900.

Місто	Перша згадка про поселення в історичних джерелах	Рік надання магдебурзького права	Кількість населення, осіб	
			1900 р.	2022 р.
Більшівці	1402	1590	3938	1843
Богородчани	1441	1631	4706	8234
Болехів	1371	1603	4237	10259
Бурштин	1554	...	4438	14737
Галич	1113	1367	4850	6086
Гвіздець	1373	1540	1940	1831
Городенка	1195	1668	11613	8812
Делятин	1400	1579	6018	8213
Долина	1395	1525	9110	20417
Заболотів	1579	1785	4232	3914
Калуш	1241	1549	7829	65088
Коломия	1240	1405	34188	60821
Косів	1424	1565	3099	8351
Кути	1448	1715	6689	4001
Надвірна	1578	1591	7525	22504
Печеніжин	1443	1766	6838	5197
Рогатин	1200	1415	7201	7521
Рожнятів	1464	1785	3489	3873
Снятин	1158	1448	11500	9718
Станіславів	1662	1663	30410	238196
Тисмениця	1143	1449	7918	8958
Тлумач	1213	1448	5446	8689

Поява залізничного сполучення в Галичині мала значення для налагодження торговельних зв'язків між Балканами та Центральною Європою. Крім того, австрійський уряд вважав за необхідне сприяти з'єднанню Одеси з Австро-Угорщиною через Карпати, щоб торговельні шляхи не перехопили Румунія і Туреччина. Також це мало і локальне значення – з'являлося сполучення міст імперії з багатим на сіль, деревину та інші ресурси Карпатським регіоном [10]. Важливим було прокладення залізничної гілки від Коломиї до багатих нафтою Печеніжина, а згодом – Слободи Рунгурської і Княждвора. Проте запаси нафти були не такими потужними, як видавалося, і вже з 1891 р. обсяги видобутку значно скоротилися. Після прокладення залізниці Рахів–Львів важливим нафтопромисловим центром стало м. Надвірна. З 1907 р. тут діє нафтопереробний завод, до якого транспортують нафту з Пасічної, Космача і Майдана.

Під час Першої і Другої світових воєн населення Галичини, зокрема й міське, зазнало величезних втрат. Порівняно з довоєнним періодом, людність багатьох міст у декілька разів зменшилася. Причиною цього був не лише вплив безпосередніх бойових дій, а й примусове переселення деяких категорій населення, зокрема й українців, нелояльних до нової влади. У 1945 р. кількість населення області становила 1 048 тис., тобто 80,5 % від кількості в 1940 р. [13].

Значні зміни відбулися в етнічному складі населення. До Другої світової війни переважну більшість у великих містах становили євреї, друге місце займали поляки, а українці – лише третє. Наприклад, у Станіславі питомі ваги євреїв зросла з 45,6 % (1910 р.) до 56,2 % (1921 р.). Уроки Другої світової війни було винищено більшість єврейського населення. Упродовж 1944–1947 рр. відбувалося переселення поляків на територію Польщі, а великі міста почали заселяти українці, а також росіяни та представники інших національностей колишнього СРСР. У 1939 р. євреї та поляки разом становили майже 78 % жителів Станіслава, а згідно з переписом 1959 р. – всього 6 %. Частка українців зросла в 3,6 раза – з 18 до 66 % [12].

Із приходом радянської влади статус поселень було переглянуто й узгоджено з чинними у СРСР нормативами, проте з урахуванням історичних особливостей розвитку міст на території краю. До міських поселень Галичини цього періоду належало 95 поселень, 22 з яких у межах Івано-Франківської області. Так, більшість із довоєнних міст зберегли свій статус або стали селищами міського типу (рис. 3).

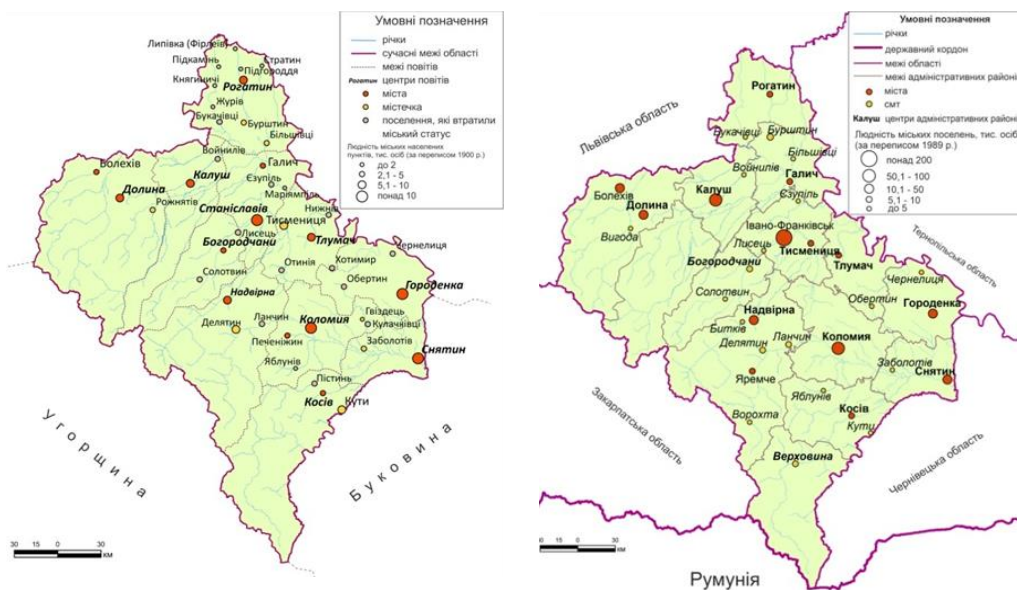

Рис. 3. Міські поселення в Івано-Франківській області в 1900 р. та 1989 р.

Fig. 3. Urban settlements in the Ivano-Frankivsk region in 1900 and 1989.

Унаслідок розвитку промисловості та переселення до міст області населення з інших регіонів колишнього СРСР рівень урбанізації зростає. У зв'язку з індустріалізацією

найшвидшими темпами розвиваються Калуш, Надвірна, Долина, Бурштин, а також Івано-Франківськ та Коломия, а малі міста і селища міського типу – менш інтенсивно.

Після Другої світової війни відкрито першу нафтову свердловину в м. Долина. Варто зазначити, що за період із 1939 р. до 1989 р. населення міста зросло більш ніж удвічі (див. рис. 2). Максимум видобування припадає на 60-ті роки XX ст., а згодом ресурс вичерпується та промисловість поступово занепадає. Наприкінці 1950-х рр. у Калуші збудовано хіміко-металургійний комбінат. Кількість населення міста зросла з майже 13 тис. у 1939 р. до понад 68 тис. у 1989 р. Зі спорудженням Бурштинської ТЕС виросло і саме місто Бурштин. Для будівництва і обслуговування електростанції до міста з'їжджалися українці та мешканці різних частин СРСР. Чисельність населення зросла з 5 тис. у 1965 р. до понад 14 тис. у 1989 р.

З'являються нові міста і селища міського типу в гірській частині області, які є не лише рекреаційними осередками, а й центрами лісозаготівлі: Ворохта (отримала статус селища у 1960 р.) Верховина (1962 р.). У 1969 р. міський статус надано Яремче, яке ще з початку XX ст. стрімко розвивається як курортне поселення.

З 1991 р. простежується негативна динаміка чисельності міського населення області, а загальна кількість населення області поступово скорочується з 1997 р. Згідно з переписом 2001 р. частка міського населення становила 42 %, а у 2020 р. цей показник складав 44,4 %. Збільшення частки міського населення пояснюється зменшенням кількості всього населення в регіоні, зокрема й сільського. Лише обласний центр має людність понад 200 тис., у Коломиї та Калуші вона становить близько 60 тис. В інших містах області кількість населення не перевищує 20 тис. (рис. 4).

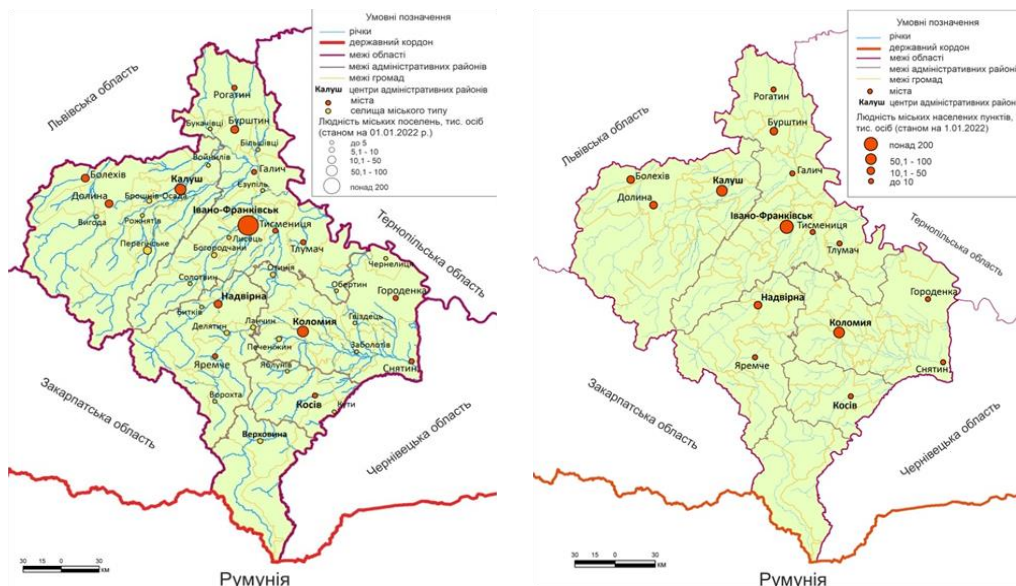

Рис. 4. Мережа міських поселень Івано-Франківської області до законодавчих змін 2023 р. та після.

Fig. 4. The network of urban settlements in Ivano-Frankivsk region before and after the legislative changes of 2023.

Зміни в мережі поселень регіону відбуваються і сьогодні. Станом на 2022 р. в Івано-Франківській області налічувалося 15 міст та 24 селища міського типу. 24 жовтня 2023 р. Президент України підписав закон [19], згідно з яким ліквідується статус селищ міського типу, а також міст обласного та районного значення. Так, залишаються три категорії населених пунктів: місто, селище та село. Автоматично набувають статусу селищ тільки смт, а зміна категорії інших населених пунктів можлива за певних умов. Основні з них – подання від сільської, селищної чи міської ради та відповідність вимогам, які визначені законом, серед яких чисельність населення та тип забудови. Подання повинно включати обґрунтування доцільності віднесення населеного пункту до тієї чи іншої категорії.

Вважається, що прийняття цього закону є важливим кроком у дерадянізації України, адже термін “селище міського типу” є суто радянським і був запроваджений на поч. XX ст. на заміну питомо українського терміна “містечко”. Крім того, селища зможуть отримувати додаткову субвенцію, що дозволить покращувати якість послуг для громадян і відкрити більше можливостей для розвитку самого селища.

Унаслідок прийняття закону відбудуться “статистичні” зміни рівня урбанізації не лише регіону, а й загалом держави. Раніше населення селищ міського типу належало до міського, а тепер усі мешканці селищ перейдуть у категорію сільського населення. Це спричинить суттєве формальне зниження показника частки міського населення.

Також збройна агресія росії і початок повномасштабної війни вніс зміни в усі сфери життя країни, зокрема вплинув на розміщення населення, функціонування промислових підприємств, освітню та культурну галузі тощо. Станом на вересень 2023 р. в Івано-Франківській області офіційно зареєстровано понад 125 тис. внутрішньо переміщених осіб. Здебільшого це жінки та діти, 49 % становлять особи до 18 р. та понад 60 р. [2]. Крім того, в рамках програми релокації підприємств, яка реалізується Міністерством економіки України у співпраці з обласними держадміністраціями, Укрзалізницею та Укрпоштою, всього переміщено в Івано-Франківську область понад 70 підприємств [22]. Це здебільшого підприємства в галузі машинобудування, легкої промисловості, інформаційних технологій та ін. Окрім сплати податків у місцевий бюджет, такі підприємства створюють нові робочі місця. Також за програмою урядової підтримки підприємці отримують компенсацію за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

Висновки. Протягом усього історичного розвитку міст Івано-Франківської області важливе значення серед соціально-економічних чинників мали вигідне розташування на перетині основних торговельних шляхів, наявність ресурсів та можливостей для розширення торгівлі. В окремих випадках визначальним виступав управлінський чинник: надання королівських привілеїв, приєднання до міст приміських сіл. Розвиток інфраструктури, а саме прокладення доріг із твердим покриттям та поява залізниці й поштового зв'язку, дозволили транспортувати ресурси далеко за межі регіону, чим сприяли зростанню інтенсивності внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Важливу роль відіграла індустріалізація, зокрема розвиток промисловості в Бурштині, Долині, Калуші, Коломиї, Надвірній та інших містах. Це сприяло зростанню людності міст, а також виникненню нових поселень у різних частинах регіону.

Негативний вплив на соціально-економічне життя міст мали періоди війн у різні історичні епохи. Вони спричинили суттєве скорочення населення, зміну його етнічного складу. Мережа поселень Івано-Франківської області продовжує зазнавати змін і сьогодні. Повномасштабна війна безпосередньо впливає на розселення населення області, його структуру, зайнятість, розміщення підприємств виробничої та невиробничої сфери. Також

поселення регіону потребують подальшого вивчення в контексті набуття чинності останніх законодавчих змін. Тому, проведений аналіз, а також розроблені картосхеми будуть корисними для органів місцевої влади під час прийняття рішень щодо регіонального розвитку та способів використання територій, покращення інфраструктури тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран І. Вплив бойових дій на становище міст і сіл Східної Галичини на початку Першої світової війни. *Вісник НУ "Львівська політехніка". Держава та армія*. 2009. № 652. С. 46–55.
2. Бережна Т. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/za-rik-viiny-v-bilsh-bezpechni-rehiony-relokovano-800-pidpriemstv-tetiana-berezhna>.
3. Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття: XVI – перша половина XVII ст. Івано-Франківськ : Нова зоря, 1993. Т. 3. 207 с.
4. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку XX століття. Івано-Франківськ : Нова зоря, 1998. Ч. 1. 304 с.
5. Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття: друга половина XVII – XVIII ст. Т. 2. 2-ге вид., доп. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2003. 344 с.
6. Дністрянська Н. Дністрянський М. Дуже малі міські поселення Львівської області: суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 198 с.
7. Загрійчук Л. Мережа міст Івано-Франківської області в ретроспективі. *Географічна освіта і наука: виклики і поступ* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 травня 2023 р.). С. 240–244.
8. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. / гол. ред. П. Тронько. Київ : Інститут історії академії наук УРСР, 1971. 640 с.
9. Клапчук В. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша третина XX ст.) : монографія. Львів–Івано-Франківськ : Фоліант, 2009. 506 с.
10. Клапчук В. Залізничі Галичини. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2012. № 22. С. 10–20.
11. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство : монографія. Київ : Наукова думка, 1984. 176 с.
12. Лозинський Р. Етнічний склад населення Івано-Франківська у другій половині XX ст. (історико-географічний аналіз). *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2011. № 39. С. 231–236.
13. Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова: у контексті суспільного розвитку Галичини : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 355 с.
14. Мазурок О. Міста Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття у другій половині XIX – на початку XX століть (1848–1918 рр.). Етносоціальний та економічний аспекти : монографія. Ужгород : Карпатська Вежа, 2012. Т. 1. Етносоціальний розвиток міст. 687 с.
15. Мезенцев К. Тренди розвитку міських поселень в Україні: стійкі та вразливі міста. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. 2013. №1. С. 31–36.

16. Мезенцев К., Мезенцева Н. Урбанізовані території України: причини і наслідки трансформації у пострадянський період. *Соціально-географічні виклики у Східно-Центральній Європі на початку XXI ст.* : зб. матер. міжнар. наук. географ. конф. (м. Берегове, 29–30 березня 2012 р.). Берегове, 2012. Т. 1. С. 310–317.
17. Монолатій І. Коломисзнавство. Нариси з історії Коломиї. Коломия : Вік, 2016. 336 с.
18. Посацький Б. Основи урбаністики. Територіальне і просторове планування: навч. посібн. 2-ге вид. Львів : Вид-во Львів. Політехніки, 2011. 368 с.
19. Про прийняття за основу проекту Закону України про дерадянізацію порядку вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України : Постанова ВРУ від 20.03.2023 р. № 2984-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-20#Text>.
20. Сергієнко Л., Войціцька К. Сутність, особливості та стадії розвитку урбанізації. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 4(90). С. 207–213. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-4\(90\)-207-213](https://doi.org/10.26642/jen-2019-4(90)-207-213).
21. Томенчук Б. Чотири княжі двори літописного Галича. Підсумки археологічних досліджень палацових комплексів (1991–2012 рр.). *Археологія і давня історія України* : зб. наук. пр. Київ : ІА НАН України, 2013. Вип. 11. С. 165–177.
22. Україна – Оцінка базового рівня території (районний рівень). *Звіт ІОМ*. Раунд 29 (жовтень 2023 р.). 5 с. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-ocinka-bazovogo-rivnya-teritorii-rayonniy-riven-raund-29-zhovten-2023>.
23. Янишин Б. Міста та містечка Галичини другої половини XIX – початку XX ст. у працях сучасних українських та польських істориків. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. № 19. С. 497–503.
24. Bodo T. Rapid Urbanisation: Theories, Causes, Consequences and Coping Strategies. *Geographical Studies*. 2019. Vol. 2(3). P. 32–45. <https://doi.org/10.22259/2642-9136.0203005>.
25. Dnistrianskyi M., Chaika I. Location of small towns and rural settlements of Ukraine and new realities of the administrative-territorial system: contradictions and perspectives of mutual influences. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2023. Vol. 32(1). P. 3–16. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112301>.
26. Hussain I. Urbanization concepts, dimensions and factors. *International Journal of Recent Scientific Research*. 2018. Vol. 9(1). P. 23513–23523. DOI: <https://doi.org/10.24327/ijrsr.2018.0901.1483>.
27. Lozynskyy R., Zubyk A. Transformation of the Rural Settlement Network in the Carpathian Region of Ukraine (1989–2020). *European Countryside*. 2022. № 14(2). P. 281–301. DOI: <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0014>.
28. McGranahan G., Satterthwaite D. Urbanisation concepts and trends. *IIED Working Paper*. 2014. 28 p. URL: <http://pubs.iied.org/10709IIED>.
29. Niemets L. et al. Regional settlement systems in Ukraine: features of development in terms of decentralization reform. *Часопис соціально-економічної географії*. 2020. No. 29. P. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2020-29-01>.
30. *Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego / red. T. Rutowski. Krajowe Biuro Statystyczne (Oddział Statystyki Przemysłu i Handlu)*. Lwów : Druk. Pillera i Sp., 1888. Z. 9. URL: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/4232/edition/3875/content?ref=desc>.
31. Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. T. 13: Województwo Lwowskie / opracowany na podstawie Pierwszego Powszechnego Spisu Ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych. Warszawa : Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 1924. 81 p. URL: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/2501/edition/2330/content?ref=desc>.

32. Social and geographical aspects of development of urbanizational process in Ukraine / Zastavetska et al. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2019. Vol. 27(3). P. 529–536. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/111877>.
33. Turok I., Mcgranahan G. Urbanisation and Economic Growth: The Arguments and Evidence for Africa and Asia. *Urbanisation*. 2019. Vol. 4(2). P. 109–125. DOI: <https://doi.org/10.1177/2455747119890450>.
34. Weinfeld I. Ludność miejska Galicyi i jej skład wyznaniowy (1881–1910). Lwów, 1912. Vol. 24. URL: <https://pbc.gda.pl/dlibra/doccontent?id=44711>.

REFERENCES

1. Baran, I. (2009). The Impact of warfare on the Situation of Towns and Villages in Eastern Galicia at the Beginning of the First World War. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. The state and the army*, 652, 46–55 [in Ukrainian].
2. Berezna, T. (2023). During the year of war, 800 enterprises were relocated to safer regions. *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/za-rik-viiny-v-bilsh-bezpechni-rehiony-relokovano-800-pidpriemstv-tetiana-berezna> [in Ukrainian].
3. Hrabovetskyi, V. (1993). Essays on the History of Prykarpattia: XVI – first half of the XVII century. Ivano-Frankivsk : Nova zoria [in Ukrainian].
4. Hrabovetskyi, V. (1998). History of Ivano-Frankivsk (Stanislaviv). From ancient times to the beginning of the XX century. Part 1. Ivano-Frankivsk : Nova zoria [in Ukrainian].
5. Hrabovetskyi, V. (2003). Illustrated history of Prykarpattia: the second half of the XVII – XVIII centuries. Second supplemented ed. Vol. II. Ivano-Frankivsk : Nova zoria [in Ukrainian].
6. Dnistrianska, N., & Dnistrianskyi, M. (2013). Very Small Urban Settlements of Lviv Oblast: Socio-Geographical Potential and Development Prospects : monograph. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
7. Zahriichuk, L. (2023). The network of cities in Ivano-Frankivsk region in retrospect. *Geographical Education and Science: Challenges and Progress* : International Scientific and Practical Conference. Lviv : Prostir-M [in Ukrainian].
8. Tronko, P. (eds.) (1971). History of cities and villages of the Ukrainian SSR: in 26 vols. Kyiv : Institute of History of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR [in Ukrainian].
9. Klapchuk, V. (2009). Hutsulshchyna and Hutsuls: Economy and Folk Crafts (second half of the XIX – first third of the XX century). Lviv: Ivano-Frankivsk : Foliant (in Ukrainian).
10. Klapchuk, V. (2012). Railways of Galicia. *Bulletin of the Precarpathian University. History*, 22, 10–20 [in Ukrainian].
11. Krypiakevych, I. (1984). Principality of Galicia-Volhynia. Kyiv : Naukova dumka, 176 [in Ukrainian].
12. Lozynskyi, R. (2011). Ethnic composition of the population of Ivano-Frankivsk in the second half of the XX century (historical and geographical analysis). *Bulletin of Lviv University. Geographical series*, 39, 231–236 [in Ukrainian].
13. Lozynskyi, R. (2005). The Ethnic Composition of Lviv's Population: in the Context of Galicia's Social Development. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
14. Mazurok, O. (2012). Cities of Eastern Galicia, Northern Bukovina, and Transcarpathia in the Second Half of the XIX and Early XXcenturies (1848–1918). *Ethno-social and economic aspects*. Uzhhorod : Karpatska Vezha [in Ukrainian].

15. Mezentsev, K. (2013). Trends in the development of urban settlements in Ukraine: sustainable and vulnerable cities. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geography*, 1, 31–36 [in Ukrainian].
16. Mezentsev, K. (2012). Urbanized territories of Ukraine: causes and consequences of transformation in the post-Soviet period. *Socio-geographical challenges in East-Central Europe at the beginning of the XXI century*: International scientific geographical conference. Berehove : Ferenc Rákóczi Transcarpathian Hungarian Institute, 310–317 [in Ukrainian].
17. Monolatii, I. (2016). Kolomyia Studies. *Essays on the history of Kolomyia*. Kolomyia : Publishing and printing company “Vik” [in Ukrainian].
18. Posatskyi, B. (2011). Fundamentals of urbanism. Territorial and spatial planning : a textbook. Lviv : Lviv Polytechnic Publishing House [in Ukrainian].
19. On adopting as a basis the draft law of Ukraine on de-Sovietization of the procedure for resolving certain issues of the administrative and territorial structure of Ukraine, Resolution of the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine № 8263 (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-20#Text> [in Ukrainian].
20. Serhiienko, L., Voitsitska, K. (2019). Concept, features and stages of urbanization development. *Economics, management and administration*, 4(90), 207–213 DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-4\(90\)-207-213](https://doi.org/10.26642/jen-2019-4(90)-207-213) [in Ukrainian].
21. Tomenchuk, B. (2013). Four Princely Courts of Chronicle Halych. Results of archaeological research of palace complexes (1991-2012). *Archaeology and Ancient History of Ukraine*, 11, 165–177 [in Ukrainian].
22. International Organization for Migration (2023). DTM Ukraine – Territorial Baseline Assessment (rayon level). Round 28 (October 2023). IOM, Ukraine [in Ukrainian].
23. Yanyshyn, B. (2011). Cities and Towns of Galicia in the Second Half of the XIX and Early XX Centuries in the Works of Contemporary Ukrainian and Polish Historians. *Problems of the history of Ukraine in the XIX and early XX centuries*, 19, 497–503 [in Ukrainian].
24. Bodo, T. (2019). Rapid Urbanisation: Theories, Causes, Consequences and Coping Strategies. *Geographical Studies*, 2(3), 32–45. DOI: <https://doi.org/10.22259/2642-9136.0203005>.
25. Dnistrianskyi, M., & Chaika, I. (2023). Location of small towns and rural settlements of Ukraine and new realities of the administrative-territorial system: contradictions and perspectives of mutual influences. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 32(1), 3–16. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112301>.
26. Hussain, I. (2018). Urbanization concepts, dimensions and factors. *International Journal of Recent Scientific Research*, 9(1), 23513–23523. DOI: <https://doi.org/10.24327/ijrsr.2018.0901.1483>.
27. Lozynskyy, R. & Zubyk, A. (2022). Transformation of the Rural Settlement Network in the Carpathian Region of Ukraine (1989–2020). *European Countryside*, 14(2), 281–301. DOI: <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0014>.
28. McGranahan, G. & Satterthwaite, D. (2014). Urbanisation concepts and trends. *IIED Working Paper*. URL: <http://pubs.iied.org/10709IIED>.
29. Niemets, L. et al. (2020). Regional settlement systems in Ukraine: features of development in terms of decentralization reform. *Journal of Socio-Economic Geography*, 29, 6–17. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2020-29-01>.
30. Rutowski, T. (eds.). (1888). Yearbook of National Industry and Trade Statistics. National Bureau of Statistics. Vol. 9. URL: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/4232/edition/3875/content?ref=desc> [in Polish].

31. Buzek, J. (eds.) (1924). Index of localities of the Republic of Poland : compiled on the basis of the results of the first census of September 30, 1921 and other official sources. Vol. 13. Lviv province. Central Statistical Office. URL: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/2501/edition/2330/content?ref=desc> [in Polish].
32. Zastavetska, L. et al. (2019). Social and geographical aspects of development of urbanization process in Ukraine. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 27(3), 529–536. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/111877>.
33. Turok, I., & Mcgranahan, G. (2019). Urbanisation and Economic Growth: The Arguments and Evidence for Africa and Asia. *Urbanisation*, 4(2), 109–125. URL: <https://doi.org/10.1177/2455747119890450>.
34. Weinfeld, I. (1912). Galicia's urban population and its religious composition (1881–1910). URL: <https://pbc.gda.pl/dlibra/doccontent?id=44711> [in Polish].

*Стаття: надійшла до редакції 26.04.2024
доопрацьована 02.07.2024
прийнята до друку 09.07.2024*

SPATIAL DEVELOPMENT OF THE URBAN NETWORK OF IVANO-FRANKIVSK REGION: THE ROLE OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS IN RETROSPECT

Liubov Zagriychuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
41, P. Doroshenko Str., Lviv, Ukraine, 79007
e-mail: liubov.zagriichuk@lnu.edu.ua*

The article analyzes the spatial development of the network of urban settlements in Ivano-Frankivsk region and reveals the role of socio-economic factors in the historical past of the region. It is determined that the most significant influence on the development of the region's cities was exerted by such aspects of the socio-economic factor as the socio- and economic-geographical position of the region, employment, the level of infrastructure and industry development, management decisions, and military periods. Based on statistical sources, the author analyzes the population dynamics of the largest cities of the region. The growth of the population of cities occurred as a result of expanding opportunities for trade, crafts, and resource extraction (including salt, wood, and oil). Settlements that were located at the intersection of the most important trade routes or were administrative centers developed most rapidly. Cities also expanded by incorporating suburban villages, where conditions were favorable for the development of crafts and trade.

Industrialization was also an important factor in the region's urbanization. The opening of oil refineries, logging, car repair facilities, and thermal power plant made it possible to turn the region's cities into industrial centers. These cities were Ivano-Frankivsk, Kolomyia, Kalush, Burshtyn, Nadvirna, and Dolyna. The development of cities in different historical periods was negatively affected by Tatar raids, the serfdom system, and the periods of the First and Second World Wars. The main changes in the network of urban settlements are shown in the map and tables. The transformation of the network of settlements in Ivano-Frankivsk region is also analyzed in the context of the latest legislative changes. As a result of the signing of the Law "On De-Sovietization of the Procedure for Resolving Certain Issues of the Administrative and Territorial Structure of Ukraine", urban-type settlements are being abolished and transformed into villages. The classification of the population of villages as rural will lead to changes in the level of urbanization.

Keywords: urbanization, spatial development, urban network, region, socio-economic factors.